

Levenslang leren in Nederland

Visie op Volwasseneneducatie in de 21ste eeuw

Introductie:

Sinds 2013, maar eigenlijk al veel langer, staat de participatiesamenleving in Nederland hoog op de agenda. Het vergroten van de zelfredzaamheid van burgers en het nemen van de eigen verantwoordelijkheid staan daarbij centraal. Nederland wil een toppositie innemen als kennisland. Dat vereist een bevolking die zich (blijvend) verder ontwikkelt. Voor een deel van de (vooral werkende) bevolking wordt dat al geëffectueerd. Genoodzaakt door wijzigingen in hun werk en veelal ondersteund door CAO's worden deze werknemers gestimuleerd zich te blijven ontwikkelen, veelal hun leven lang. Dit is (nog) niet voor iedereen weggelegd, maar er zijn verschillende voorstellen om tot een ontwikkelingsbudget c.q. een individuele leerrekening voor iedereen (werkenden en niet-werkenden) te komen.

Ons voorstel is – in het verlengde van de aanpak in veel Europese landen – om tevens een landelijk stelsel van VE te ontwikkelen waarin een levenslang leren voor alle doelgroepen gegarandeerd wordt met een nadruk op het versterken van de 21st century skills. Daarbij gaat het niet alleen over specifieke (vak-) kennis en vaardigheden, maar voor al ook over vakoverstijgende vaardigheden en houdingen: veilig kunnen communiceren, verantwoordelijkheid nemen, aanspreekbaar zijn, creatief kunnen meedenken, leiderschap tonen, kunnen organiseren, probleemoplossend vermogen, om kunnen gaan met diversiteit, enz. Taalvaardigheid is hierbij een belangrijk middel, maar geen doel op zich. Eventuele tekorten in taalvaardigheid worden op functionele wijze ingebed in voor de deelnemer relevante leerthema's. In deze houtskool-schets geven we de belangrijkste elementen aan.

Een inhoudelijke visie op leren

Verbreding VE:

Het doel van een leven lang leren is mensen in staat te stellen om onder wisselende omstandigheden te kunnen functioneren als actief burger in de samenleving (zie empowerment, hieronder). Uitgaan van de vraag van de deelnemer/cursist en je richten op niveauverhoging van de basisvaardigheden impliceert een verbreding van de activiteiten die middels het huidige VE-aanbod gefinancierd worden. In principe zouden alle leeractiviteiten die leiden tot blijvende activering en niveauverhoging van de inwoners hieronder moeten kunnen vallen.

Persoonlijk Educatieplan:

Leren gedurende het hele leven vindt overal plaats, zowel binnen als buiten het georganiseerde aanbod van onderwijsinstellingen. Volwasseneneducatie omvat formeel en non-formeel leren. Er zijn drie verschillende vormen van volwasseneneducatie te onderscheiden, die elkaar aanvullen, nl.:

1. aanbod voor verplichte deskundigheidsbevordering, registerpunten, beroepskwalificatie etc.;
2. vraaggericht voor vrijwillige deskundigheidsbevordering, professionele of persoonlijke ontwikkeling;

3. participatief onderwijs om groepsgewijs te onderzoeken wat de kwaliteit van het leven kan verbeteren en hoe men actiever kan deelnemen aan de samenleving.

De moderne technologie stelt velen in staat om zelf te bepalen waar, wat en wanneer men wil leren.

Leren is echter niet louter een kwestie van 'u vraagt en wij draaien'. Er dient ruimte te zijn waarin mensen juist door het deelnemen aan een leerproces er zelf achter komen wat voor hen het meest relevant is, waar hun leerbehoeften liggen. Leren begint niet altijd bij een vak, een onderwerp of een vaardigheid, maar bevat ook oriëntatie, bewustwording, vorming en toeleiding. De impact van het geleerde ligt immers vaak minder bij wat men zegt te willen leren en meer bij het moment waarop het kwartje daadwerkelijk valt. De inhoud van leerprocessen is daarom primair een proces van interactie tussen lerenden en hun begeleiders. Het kennen van de context (sociaal, cultureel, economisch) van de lerende is van essentieel belang voor een effectief leertraject. Wanneer die context samen goed in kaart is gebracht, kunnen leerprioriteiten worden gesteld. Dit is bij uitstek van belang bij lerenden zonder formeel onderwijs (analfabeten/laaggeletterden, sommige vooral niet-westerse migranten). Juist die groepen staan ver van de participatiesamenleving. Hen succesvol tot actieve deelname brengen, vraagt om participatieve werkvormen. Tot dusverre zijn de mogelijkheden daarvoor onvoldoende benut, terwijl er internationaal veel kennis en ervaring over dit soort uiterst effectieve pedagogische benaderingen beschikbaar is. Een extra inspanning om juist voor deze doelgroepen dit soort werkvormen in te zetten, kan een grote impact hebben op de lerenden zelf, maar ook op hun acceptatie in de samenleving als geheel. Na het doorlopen van zulke participatieve trajecten kan inbedding in bestaand MBO-aanbod, al dan niet met aanpassingen, gerealiseerd worden. Begeleiders dienen over het vermogen en de gelegenheid te beschikken om het leerproces dusdanig in te richten dat oriëntatie mogelijk is en dat dergelijke momenten van bewustwording aan de oppervlakte komen. Op die manier sluit onderwijs aan op verschillende niveaus en startposities. In dit proces is het uiteindelijk de lerende zelf die bepaalt wat hij of zij wil leren en op welke wijze. Wie iets móet leren maakt gebruik van het aanbod; wie weet wat hij nodig heeft kiest voor educatie die hem het beste past; wie algemene doelen heeft om meer te participeren kan terecht bij participatieve leergroepen. Het één kan in het ander overgaan. Dit kan worden vastgelegd in een procesdocument, een persoonlijk educatieplan.

Persoonlijk ontwikkelbudget + revisie:

Bij VE gaat het om educatie en ontwikkeling van volwassenen. Personen met een flink aantal jaren ervaring. Waar in de participatiesamenleving het nemen van de eigen regie bovenaan staat, is het een gemiste kans die ervaring *niet* te gebruiken bij het ontwerpen en uitvoeren van het educatieplan. De vraag van de deelnemer/cliënt zou centraal moeten staan: wat is in zijn/haar leven het meest relevant om te leren? Op die wijze kan maatwerk geleverd worden, kan de inbreng van de deelnemer gebruikt worden. Uiteindelijk gaat het om het verwerven of versterken van empowerment: het vermogen om het eigen leven zelf ter hand te nemen, ook onder veranderende omstandigheden.

Een dergelijke visie veronderstelt dat burgers met een ontwikkelbudget in staat gesteld worden om een oriëntatie- en keuzebegeleidingstraject te doorlopen waarin leerbehoeften nader geëxpliciteerd worden (met ruimte voor vraagontwikkeling) in plaats van dat zij direct een specifieke cursus of opleiding moeten kiezen en afhankelijk worden van de een of andere educatieve aanbieder. Dit zal echter niet voor iedereen gelden: sommigen zijn nog niet in staat om zelf keuzen over leertrajecten te maken (zie analfabeten, sommige niet-westerse immigranten) en zijn het meest gebaat bij een aanbod van participatieve trajecten waarbij de eigen context in kaart wordt gebracht (zie hierboven). Gemeenten moeten hierbij de regie voeren. In het oriëntatie- en keuzebegeleidingstraject dient

tevens aandacht te zijn voor eerder opgedane leer- en werkervaring die mogelijk erkend en gevalideerd kan worden. We spreken namelijk over volwassenen met levenservaring, zij hebben een idee over het leven en hun rol daarin, mogelijk hebben zij opleidingservaring en arbeidervaring. Zij functioneren al, zo goed of zo kwaad als het gaat. Als deze levenservaring niet wordt erkend, wordt leren een moeizaam proces, vooral bij mensen die weinig succeservaringen hebben met formele leerprocessen. Anders dan bij het volgen van een opleiding of cursus gaat het bij actieve deelname aan de samenleving niet alleen om een deelaspect van het leven, zoals leren ondernemen of een vak leren, maar om het leven als geheel. Het gaat om het doorbreken van stagnatie en patronen die belemmerend zijn.

Dit oriëntatie – en keuzebegeleidingstraject kan effectief worden doorlopen in participatief groepswork. Dit traject is o.i. primair een publieke zaak, waarvoor overheden hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Bovendien is dit duidelijk een taak die voorbehouden is aan daartoe gekwalificeerde professionals en niet zomaar overgelaten mag worden aan vrijwilligers.

Aangezien we spreken van een leven lang leren is zo'n traject geen eenmalige gebeurtenis – wij stellen voor dat er regelmatig een check up mogelijk dient te zijn, bijv. eens in 5 - 10 jaar.

De begeleiders in deze trajecten dienen te kunnen beschikken over een up-to-date database waarin het actuele aanbod van educatieve aanbieders is opgeslagen. Zo is bij voorbeeld de Koninklijke Bibliotheek bezig om in samenwerking met de Stichting Lezen & schrijven en het bibliotheekstelsel (provinciale ondersteunings-instellingen én lokale bibliotheken) tot zo'n gevulde database te komen. Met daarbij een structuur voor structureel onderhoud en beheer. Dit initiatief verdient ondersteuning van de rijksoverheid.

De lerende zelf koopt vervolgens in bij deze of gene aanbieder in de regio. De afstemming daarvan met de leerwerkloketten en de arbeidsmarktregio's lijkt logisch. Er moeten duidelijker en transparante regels komen voor de totstandkoming van regionale educatieve plannen. Hier ligt een taak voor de rijksoverheid.

Kwaliteitskader:

Het Ministerie van OCW/onderwijsinspectie dient de regie (weer) op zich te nemen voor de kwaliteitsbewaking, omdat VE een normaal onderdeel van het brede onderwijsaanbod zou moeten zijn, naast basisonderwijs, voortgezet onderwijs, enz. Inbedding in het MBO lijkt het meest wenselijk. Ook op integratie/inburgering gerichte VE-programma's zouden daaronder moeten vallen en (weer) binnen het MBO gebracht moeten worden.

Training van vrijwilligers en docenten:

In onze optiek - en dat sluit aan op de bestaande praktijk, in Nederland en de EU – zullen vrijwilligers altijd ondersteunend kunnen zijn aan VE, maar geen enkel onderdeel van gekwalificeerde VE mag volledig afhankelijk zijn van vrijwilligers. Dit impliceert een nauwe samenwerking tussen vrijwilligers en docenten alsmede scholing en training van vrijwilligers én docenten. Ook deze zou door het rijk gefinancierd moeten worden.

Koppeling budgetten:

Tenslotte is het belangrijk dat de verschillende budgetten zoveel mogelijk gekoppeld worden om de

(noodzakelijke) flexibiliteit van burgers/werknemers te vergroten om zich te blijven ontwikkelen in zich snel wijzigende omstandigheden. Het gaat om ontwikkeling, vorming en educatie in de breedste zin van het woord. Hierbij kan gedacht worden aan het verbreden van de A+O fondsen (boven sectoraal beschikbaar stellen) en het koppelen daarvan met het VE budget. Ook de vele (thans versnipperde) scholingsbudgetten binnen de sociale zekerheid, zouden hieronder samengebracht kunnen worden. Dit kan alleen als het hand in hand gaat met een goede ondersteuningsstructuur en kwaliteitskader zoals hierboven beschreven.

Baarn, 16 november 2017